

Uloga odgojitelja u usvajanju jezika kod djece vrtićke i predškolske dobi

---

Čvek, Petra

Undergraduate thesis / Završni rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Teacher Education / Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:147:890500>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-10**

Repository / Repozitorij:

[University of Zagreb Faculty of Teacher Education - Digital repository](#)

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

ZAVRŠNI RAD

**ULOGA ODGOJITELJA U USVAJANJU JEZIKA
KOD DJECE VRTIĆKE I PREDŠKOLSKE DOBI**

PETRA ČVEK

Petrinja rujan 2022.

**SVEUČILIŠTE U ZAGREBU
UČITELJSKI FAKULTET
ODSJEK ZA ODGOJITELJSKI STUDIJ**

PETRA ČVEK

**ULOGA ODGOJITELJA U USVAJANJU JEZIKA
KOD DJECE VRTIĆKE I PREDŠKOLSKE DOBI**

ZAVRŠNI RAD

MENTOR: izv. prof. dr. sc. Katarina Aladrović Slovaček

Petrinja rujan 2022.

SAŽETAK

Govor kao jezičnu djelatnost djeca počinju usvajati od svoje najranije dobi. Razvoj govora je spontan i prirodan razvojni proces, ali za taj je razvoj potreban utjecaj okoline. Roditelj je prvi model koja komunicira s djetetom te ima velik i važan utjecaj na njega. Nakon obiteljskog okruženja, dijete dolazi u vrtić te odgojitelji postaju drugi najvažniji modeli i poticatelji dječjeg govornog razvoja.

Govorni razvoj je spontan proces te postoje jasno određene razvojne faze, međutim treba imati na umu kako je to individualan proces u kojem svako dijete određenim tempom i dinamikom usvaja jezik. Kod većine djece proces usvajanja jezika odvija se bez poteškoća, ali u nekim slučajevima može doći do određenih fizioloških zaostajanja. Dok se kod neke djece javljaju teže poteškoće koje rezultiraju jezično-govornim poteškoćama.

U prvom dijelu rada opisan je govorno jezični razvoj djeteta, te poteškoće koje se mogu javiti u njemu. Također je opisan i utjecaj odgojitelja na govorno jezični razvoj te aktivnosti i poticaji koje odgojitelji provode s djecom. U drugom dijelu rada provedeno je istraživanje u obliku ankete koja sadrži 15 pitanja. Rezultati su pokazali kako odgojitelji imaju vrlo važnu ulogu u razvoju govora kod djece vrtićke i predškolske dobi te kako se poneki odgojitelji ne smatraju dovoljno kompetentni i educirani za provođenje aktivnosti vezanih za poticanje govorno jezičnog razvoja s djecom s govornim poteškoćama.

Ključne riječi: model, usvajanje govora, jezično-govorne poteškoće

SUMMARY

Children start acquiring speech as a language activity from an early age. Speech development is a spontaneous and natural developmental process, but this development requires the influence of the environment. The parent is the first model that communicates with the child and has a great and important influence on him. After the family environment, the child comes to kindergarten and educators become the second most important models and promoters of children's speech development.

Speech development is a spontaneous process and there are clearly defined developmental stages, however, it should be kept in mind that it is an individual process in which each child acquires language at a certain pace and dynamics. In most children, the language acquisition process takes place without difficulty, but in some cases, there may be certain physiological delays. While some children have more severe difficulties that result in language and speech difficulties.

In the first part of the paper, the speech and language development of the child is described, as well as the difficulties that may arise in it. It also describes the influence of educators on speech and language development, as well as the activities and incentives that educators carry out with children. In the second part of the paper, research was conducted in the form of a survey containing 15 questions. The results showed that educators play a very important role in the development of speech in kindergarten and preschool children and that some educators are not considered sufficiently competent and educated for the conducted activities related to the stimulation of speech and language development with children with speech difficulties.

Key words: model, speech acquisition, language-speech difficulties

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. O USVAJANJU JEZIKA	2
3. JEZIČNI POREMEĆAJI U RANOJ DOBI.....	5
3.1. Zakašnjeli jezično-govorni razvoj	5
3.2. Posebne jezične teškoće (PTJ).....	6
3.3. Nerazvijen govor	6
4. GOVORNI POREMEĆAJI U RANOJ DOBI	6
4.1. Artikulacijski poremećaji.....	7
4.2. Poremećaji tečnosti govora.....	7
5. ODGOJITELJ KAO GOVORNI MODEL I UZOR	11
6. ISTRAŽIVANJE	12
6.1. Opis uzorka.....	12
6.2. Cilj i hipoteze istraživanja.....	13
6.3. Opis instrumenta	14
6.4. Rezultati	14
7. RASPRAVA I ZAKLJUČAK.....	22
8. LITERATURA	23

1. UVOD

Usvajanje jezika zajedničko je obilježje djeci diljem svijeta jer su svakodnevno okružena riječima, glasovima i govorom. Međutim postoje prepreke kao što su načini usvajanja jezika, socijalni, obiteljski i društveni status te spol djeteta (Aladrović Slovaček, 2019).

Odgojitelj nakon roditelja ima najvažniju ulogu u razvoju dječjeg govora kod djece. Različitim aktivnostima potiče djecu na spontanu komunikaciju s okolinom. Zbog toga odgojitelj treba djetetu pružiti sigurnost, razumijevanje i pomoć kako bi se oslobodilo i krenulo istraživati svijet govora, jezika i komunikacije. Odgojitelji trebaju omogućiti prostor za govor, kutić čitanja, kutić tišine, zajedničko mjesto za razgovor, ali i strpljivo slušanje i pozornost.

U teorijskom dijelu objašnjeno je usvajanje jezika od najranije dobi pa sve do polaska djeteta u školu. Usvajanje jezika podijeljeno je u razvojne faze koje opisuju usvajanje jezika, govora i komunikacije kroz mjesec djetetova odrastanja. Ako roditelji ili odgojitelji primijete odstupanja u govoru trebaju promatrati dijete ili obavijestiti logopeda o mogućim jezično-govornim teškoćama. Opisuje se razlika između razvojnog zaostajanja kod kojeg nije potrebno zatražiti stručnu pomoć i poteškoće kod koje je potrebno na vrijeme obavijestiti logopeda. Poteškoće u govoru mogu biti posljedica brojnih uzroka, ali nije rijetkost pojava više od jedne poteškoće u isto vrijeme (Škarić, 1988). Potrebno je potražiti pomoć na vrijeme kako bi se uz pravu dijagnozu moglo pomoći otklanjaju uzroka poteškoće ili ublažavanja. U posljednjem dijelu teorije opisan je odgojitelj kao model koji treba usmjeravati svoju pažnju na dijete koje govori te kako treba svoj govor prilagoditi djeci različitog uzrasta.

U istraživačkom dijelu provedeno je istraživanje koje se provodilo putem online obrasca koji se sastojao od 15 pitanja te je sudjelovalo 149 iz cijele Hrvatske. Odgojitelji su odgovarali na pitanja otvorenog tipa i na pitanja na kojima su bili ponuđeni odgovori. Glavna hipoteza istraživanja je potvrđena i potvrđeno je kako odgojitelj ima važnu ulogu u razvoju govora kod djece.

2. O USVAJANJU JEZIKA

Govor je osnovna i najučinkovitija stavka u komunikaciji među ljudima. Kako bi dijete moglo razvijati govor potrebno je da ima uredan sluh, uredno razvijene govorne organe, uredan intelektualni razvoj, dobro opće zdravlje te dobar govorni uzor i poticajno okruženje. Prema Posokhovej, 2008: “Vrlo je važno točno znati kako se odvija razvoj govora od prvih dana bebina života da bismo ga mogli svjesno pratiti, ispravno poticati i u svakom se trenutku života uvjeriti da je uredan.” (Posokhova, 2008: 11).

Ponekad se roditelji pitaju: „Razvija li se govor kod moga djeteta uredno?“. Svaki roditelj se brine za svoje dijete i bitno mu je da se pravilno i uredno razvija. Odlazak kod logopeda ili druge stručne osobe trebao bi im pomoći u shvaćanju i ranom prepoznavanju određenih poteškoća kod djece. Neke poteškoće mogu se otkloniti u ranom djetinjstvu te dijete kasnije neće imati nikakvih poteškoća. Međutim, ako roditelji odbijaju odvesti dijete kod logopeda može doći do još većih oštećenja ili jačih poteškoća. Kada se govori o govornim poteškoćama stručna osoba je logoped. On može utvrditi koja su određena odstupanja u govoru, dati savijete i vježbe roditeljima koje će primjenjivati s djecom.

Većina beba na svijet dolazi sa željom, sposobna i spremna usvojiti jezik. Njihove urođene vještine svakoga iznenađuju. Imaju urođenu želju za komuniciranjem i ovladavanjem osnovnim komunikacijskim vještinama iako još nisu izloženi materinskome jeziku (Apel i Masterson, 2004). Dijete najprije počinje komunicirati kroz plač kojim daje do znanja kako je gladno, žedno, umorno ili preplašeno. Kako dijete raste počinje imitirati glasove koje dobiva iz okoline te može prepoznati glasove poznatih i nepoznatih osoba. Pojavom prve riječi vrlo brzo shvaćaju kako određena riječ predstavlja neko značenje, odnosno akciju, objekt ili poziv.

Posokhova (2008) smatra kako govor ne počinje prvom riječju, već prvim danom života, a možda čak i u majčinoj utrobi jer se govor razvija slušanjem. Autorica dijeli dječji govor na različite faze:

1. Faza fiziološkog krika i refleksnog glasanja
2. Faza pojave smijeha, glasanja i promjene krika
3. Faza glasovnih igara i brbljanja
4. Faza aktivnog slogovnog brbljanja (Posokhova, 2008).

Faza fiziološkog krika i refleksnog glasanja sadrži spontana glasanja kao što su kašalj, uzdahe, plač. Dijete kroz krik proizvodi zvukove slične samoglasnicima, ali uz postupnu nazalnost glasa. U ovoj fazi ne pojavljuju se pravi govorni glasovi, ali je vrlo bitna za razvoj senzomotoričkih veza u živčanom sustavu. Takav razvoj traje sve do kraja razvoja predverbalne komunikacije. Djeca prvo razvijaju kontrolu nad intenzitetom glasa, pa nad visinom glasa i na kraju kontrolu rada i pokretljivost govornih organa (Posokhova, 2008).

U fazi fiziološkog krika uviđamo djetetovo fizičko i fiziološko stanje. Vrsaljko i Paleka (2018) smatraju kako se faza krika može javiti u obliku plača, smijeha, deranja, jaukanja, cvokotanja, kašljanja i kihanja (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Druga faza koja traje od 2. do 5. mjeseca djetetovog života vezana je uz pojavu smijeha, gukanja te kvalitetnu promjenu krika. Smijeh prati slušni dio razvoja govora i pojavljuje se kao reakcija djeteta na ljudski govor koja se pojavljuje početkom drugog mjeseca. Dijete se počinje boriti za pozornost majke i ostalih ljudi koji ga okružuju, a to radi na način da ovladava intonacijom. Krik postaje intenzivniji, bogatiji jači jer dijete time želi reći da je gladno, žedno, umorno, da ga nešto boli, smeta ili samo želi majčinu pozornost. Krik se smanjuje oko 12. tjedna djetetovog života, a njegovo mjesto zauzima gukanje. Gukanje se najčešće pojavljuje uz osmijeh, kod interakcije s roditeljima ili kada grlimo i mazimo dijete. Veselo i zdravo dijete guče u prisustvu bliskih osoba te se ono sastoji od samoglasnika, a kasnije se pojavljuju i suglasnici. Posokhova (2008) gukanje povezuje s govornim disanjem koje označava specifično disanje koje se pojavljuje tijekom govora. Roditelji u ovoj fazi mogu primijetiti neke simptome kao što su „odsutnost ili nedostatak intonacijske izražajnosti krika i gukanja, odsutnost smijeha i dominacija nazalnih glasova u krik.“ (Posokhova, 2008: 15).

Pojava treće faze odvija se između 4. i 5. i traje do polovice 7. mjeseca. Kod nje je specifična pojava glasovne igre i brbljanja. Dijete započinje fazu sa slogovnim glasanjem, a ono kasnije prelazi u slogovno brbljanje. Ovo je veoma važna faza jer dijete počinje spajati odvojene glasove u glasovne sekvence (Posokhova, 2008: 15).

Četvrta faza započinje između 5. i 7. mjeseca i traje do 12,5 mjeseci. U ovoj fazi dječje brbljanje podsjeća na glasove materinskog jezika. Dijete počinje koristiti brbljanje u skoro svim trenucima, od aktivnog brbljanja s roditeljima do brbljanja s predmetima (Posokhova, 2008: 16).

„Na kraju prve godine dijete izgovara prvu riječ, ali iza te prve riječi stoji dosta složeno pripremno razdoblje tijekom kojega se stvara temelj razvoja govora.“ (Posokhova, 2008: 11).

Roditelji kroz najraniji razvoj dječjeg govora imaju veliku ulogu u njegovom razvitku te kroz različite pjesme, recitacije, igre prstićima mogu mu pomoću u lakšem i bržem usvajanju govora.

Bitno je pratiti količinu riječi koju dijete upotrebljava u komunikaciji kako bi uvidjeli ima li dijete poteškoća u razumijevanju ili izgovorom riječi. Dijete oko prve godine može izgovoriti mali broj riječi, ali dvogodišnje dijete trebalo bi izgovarati između 200 i 300 riječi. Najveći skok imaju trogodišnjaci koji imaju fond od 1500 do 2000 riječi. U početku je teško pratiti koje riječi dijete izgovara ili prepoznati jesu li to uopće prave riječi (Vrsaljko i Paleka, 2018).

Posokhova (2008) dijeli font riječi na dva dijela, aktivan i pasivan. Aktivan je onaj font riječi koji dijete razumije i svakodnevno koristi u govoru, a s druge strane pasivan font riječi je onaj kojeg dijete razumije, ali ga ne upotrebljava. Aktivni rječnik je najvažniji jer se prema njemu procjenjuje djetetov mentalni razvoj (Posokhova, 2008: 17).

Dijete koje ima veći aktivan nego pasivan font riječi želi izgovorom dostići razumijevanje. Zbog toga intenzivnije reagira na riječi kojima je svakodnevno okružena i koje bezbroj puta ponavlja tijekom dana, dolazeći do pravilnog izgovora riječi (Morris, 2009).

U drugoj godini dijete počinje upotrebljavati imenice i glagole kao što su papati, auto, mama, tata i tako dalje, s dvije i pol godine dijete počinje slagati rečenice koje se sastoje od dvije riječi, kao što su „Eva igrati.“, „Voli papati.“. Djeca imaju više razvije pasivni rječnik i zbog toga više toga razumiju nego što mogu izgovoriti (Posokhova, 2008: 17).

Do šeste godine djetetov rječnik se razvija velikom brzinom te ga je potrebno pratiti kako nagli skok u razvoju govora ne bi uzrokovao neku od jezičnih poteškoća.

3. JEZIČNI POREMEĆAJI U RANOJ DOBI

Odgojitelji kao i roditelji na umu trebaju imati kako svako dijete radi individualne korake u razvoju. Potrebno je znati razliku između razvojnog zaostajanja kod kojeg nije potrebno zatražiti stručnu pomoć i poteškoće kod koje je potrebno na vrijeme obavijestiti logopeda.

Jezični, govorni i komunikacijski poremećaji smatraju se sinonimima, ali u praksi su potpuno različite vrste poremećaja koji dolaze iz različitih područja mozga (Kuvač Kraljević, 2015: 64).

Jezični poremećaji mogu se podijeliti u dvije skupine: na razvojne i stečene. Razvojni nastaju u razdoblju usvajanja jezika, dok stečeni poremećaji mogu nastati u odrasloj dobi ili kasnom djetinjstvu zbog određene traume koja je utjecala na govor (Kuvač Kraljević, 2015: 65). Međutim ponekad se uz jezične poremećaje javljaju i poteškoće motorike te dijete može imati probleme pri usvajanju čitanja i pisanja (Andrešić, 2009).

Prema Kuvač Kraljević (2015) jezičnim poremećajima pripadaju zakašnjeni jezični razvoj, posebne jezične teškoće te disleksija. Dok Andrešić (2009) pridodaje još i disfaziju i nedovoljno razvijen ili nerazvijen govor.

3.1. Zakašnjeni jezično-govorni razvoj

Djeca koja nisu izgovorili prvu riječ do prve godine, nego nakon godinu i pol ili čak kasnije nazivaju se kasni govornici te imaju zakašnjeni jezični razvoj. Takva djeca imaju uredan kognitivni razvoj, sluh i slušnu obradu ali njihov govor kasni (Kuvač Kraljević, 2015: 66).

Ako roditelji primijete određena zaostajanja u djetetovom govoru, trebali bi potražiti pomoć logopeda jer će on znati jesu li roditelji u pravu i ima li mogućnosti za rehabilitacijom djeteta ili je dijete još uvijek premalo. Logoped najčešće uz samostalnu terapiju s djetetom daje roditeljima upute i vježbe koje će provoditi s djecom kako bi terapija bila učinkovitija. Logopedi roditeljima predlažu pojačanu interakciju s djetetom, radi poticanja razvoja govora. (Pavičić, 2012).

Ponekad dječji govor do druge godine može biti potpuno nerazumljiv okolini te dijete može razviti strah od govora i komunikacije s drugima. Zbog toga djecu s zakašnjelim govornim razvojem treba poticati i usmjeravati na što veću komunikaciju s okolinom.

3.2. Posebne jezične teškoće (PTJ)

Nedovoljno definirani kriteriji za prepoznavanje ovog poremećaja doveli su do mijenjanja naziva „Posebne jezične teškoće“ u stručnoj literaturi. Autori su koristili nazive kao što su disfazija, afazija, zaostao ili nedovoljno razvijen govor, nezreo govor i tako dalje. U prošlosti se smatralo kako djeca s posebnim jezičnim teškoćama imaju uredan razvoj u ostalim sposobnostima, međutim to se pokazalo netočnim. Djeca s ovim poremećajem najčešće imaju poteškoća u vizualnoj percepciji, simboličkoj igri, a kasnije se javljaju i poteškoće u čitanju i pisanju koji vode prema disleksiji (Kuvač Kraljević, 2015: 66).

Posebne jezične teškoće teže je prepoznati zbog toga što se isprepliću s ostalim teškoćama te se kod poneke djece ne prepozna ili se zanemari ova poteškoća. Kako bi se na vrijeme reagiralo ključno je prepoznavanje, a karakteristike prema kojima možemo prepoznati posebne jezične teškoće su: kašnjenje s prvom riječi, siromašan riječnih, usporen jezični razvoj, nedostatak funkcionalnosti u rečenici (veznici, zamjenice), slabije razvijene intelektualne sposobnosti, ali uredan slušni razvoj (Andrešić, 2009: 27.).

3.3. Nerazvijen govor

„Nerazvijen govor ili alalija je najteži oblik poremećaja jezično-govornog razvoja koji podrazumijeva odsustvo govora ili izrazito oskudno rječničko i gramatičko izražavanje koje ponekad može biti samo na razini jedne riječi.“ (Benc Štuka, 2010: 29).

Dijete s nerazvijenim govorom ima poteškoća sa sporazumijevanjem s okolinom, dijete ne razumije govor okoline ili oni ne razumiju njegov, a u najtežim slučajevima dijete u potpunosti ne govori (Andrešić, 2009).

4. GOVORNI POREMEĆAJI U RANOJ DOBI

„Dijete samo slušajući govor svoje okoline postupno usvaja gramatička pravila i oblikuje jezičnu razinu govornog izražavanja.“. „Kod većine djece taj put usvajanja jezika prolazi bez teškoća, no kod pojedine djece možemo uočiti zaostajanja, što iziskuje praćenje i posebne postupke prema djetetu u cilju poticanja ranog govornog razvoja.“ (Benc Štuka, 2010: 27).

4.1. Artikulacijski poremećaji

Artikulacijski poremećaji su poremećaji izgovora glasova, odnosno poremećaji motoričke izvedbe jednog ili više glasova te mogu biti praćeni i drugim teškoćama. Mogu se manifestirati kao omisija (nečujna realizacija glasa), supstitucija (zamjena jednog glasa u drugi) i distorzija (nepravilno izgovaranje glasova).

Najčešći poremećaji izgovora su: sigmatizam, rotacizam i labdacizam. Sigmatizam označava teškoće u izgovoru s, š, z, ž, c, č, ć, đ i dž, dok djeca kod kojih se javlja rotacizam imaju poteškoća izgovora glasa r, labdacizam označava teškoće u izgovoru glasa l (Kuvač Kraljević, 2014: 70).

Posokhova (2005) smatra kako se kod svakog djeteta glasovi ne trebaju javiti u dobnom okviru, ali predškolsko bi dijete trebalo izgovarati sve glasove. Ako dijete ne izgovara glasove koje bi trebalo za njegov uzrast, pretpostavlja se kako ima jedan od oblika artikulacijskog poremećaja. Oni također mogu imati organski uzrok, kao što su nepravilni zubi i zubalo, visoko nepce, rascjep usne i tako dalje ili funkcionalni uzrok. On označava nedovoljnu pokretljivost govornih organa (Posokhova, 2008).

DOB	GLASOVI
1 - 2	a, e, o, b, p
2 – 3	i, u, n, nj, m, j, k, g, h, v, t, d
3;6 - 4;6	s, š, z, ž, c, l, lj
4;6 – 5	č, ć, dž, đ, r

Tablica 1. Dobni okvir pojave glasova u djece

4.2. Poremećaji tečnosti govora

„Tečan je govor onaj koji se ostvaruje kontinuirano, prema zakonitostima fonetskog vezivanja glasova, određenom ritmu, visini, naglasku ili melodiji određenog jezika.“ (Kuvač Kraljević, 2015: 71).

Prema Andrešić (2005) poremećaje tečnosti govora možemo nazvati i „Poremećaji tempa i ritma“ koje dijeli na: a) Mucanje

b) Brzopletost

c) Usporeni tempo govora

d) „Skandirajući govor“ (Andrešić 2005: 32.)

4.2.1. Mucanje

Mucanje je poremećaj tempa, ritma i tečnosti govora koji se očituje u grčenju mišića govornih organa, lica, a ponekad i cijelog tijela. Grčenje stvara „višekratno ponavljanje ili napeto izgovaranje slogova i glasova, prisilne stanke između i usred riječi te iznenadni prekid govora.“(Posokhova, 2005).

Javlja se između druge i pete godine djetetova života, ali se može i kasnije javiti. Mucanje karakterizira ponavljanje slogova ili cijelih riječi prije izgovora (ma-ma-ma-mačka ili pita sa-sa-sa sirom), najteže im je započeti rečenici te imaju najviše problema s prvom riječi, tijekom ili na početku govora ostaju bez glasa, ne komuniciraju s okolinom ako to nije potrebno jer su svjesni svojeg poremećaja, na njihovom licu ili tijelu može se uočiti grčenje ili trzanje mišića (Andrešić 2005: 35).

Uzroke mucanja možemo podijeliti u dvije kategorije:

- a) predispozicijski
- b) proizvodni.

Predispozicijski uzroci označavaju djetetovu sklonost ka mucanju, odnosno dijete će zbog određenog razloga početi mucati jer ima veći rizik za mucanje od ostale djece. Neki od predispozicijskih uzroka su:

- a) nasljedna sklonost koja označava genetsku predispoziciju za mucanje,
- b) nedovoljna razvijenost osjećaja za ritam i tempo označava poteškoće fine motorike prstiju i govornih organa ili općih motoričkih funkcija.
- c) neurotizam roditelja označava nestabilnost živčanog sustava koji negativno utječe na dijete jer je svakodnevno izloženo stresu roditelja
- d) psihička nestabilnost djeteta povezuje se s određenim strahovima koje svako dijete ima. Međutim neka djeca imaju toliko izražen strah koji može dovesti do mucanja.
- e) dobna osjetljivost ili ubrzani razvoj govora označava razdoblje u kojem dijete neočekivano počne govoriti, a prije toga je govorilo vrlo malo ili uopće nije govorilo.

Proizvodni uzroci su ekstremni „okidači“ koji dovode do poteškoća u živčanom sustavu koji uzrokuje mucanje. Neki od okidača su:

- a) Psihološki uzroci se mogu definirati kao psihotrauma, na primjer veliki strah, požar, potres, prometna nesreća.
- b) Socijalni uzroci mogu se povezati s psihološkim uzrocima. Međutim njihov okidač je obiteljski problemi na primjer razvod roditelja, preseljenje, siromaštvo ili prezaposlenost roditelj.
- c) Fiziološki uzroci označavaju fizičku traumu kroz koju je dijete prošlo na bolest koja uzrokuje iscrpljenost, manjak govora ili poremećaj živčanog sustava te potres mozga (Posokhova, 2005: 60-66).

Smatra se kako dugoročno mucanje može negativno utjecati na psihičko stanje djeteta te mijenja sliku o sebi, gubi samopouzdanje, počinje se udaljavati od društva i aktivnosti jer smatra kako je govor iznimno težak (Kuvač Kraljević, 2015: 73).

4.2.2. Brzopletost

Brzopletost pripada poremećaju tečnosti govora. Teško ga je prepoznati jer se razlike između stvarnih i slučajnih simptoma slabo razlikuju. Ovaj poremećaj čine jezične, govorne i psihološke komponente zbog toga što ima ove simptome:

- a) Izostavljanje ili krivi izgovor slova
- b) Neprimjerene stanke
- c) Artikulacijske pogreške
- d) Loš rukopis
- e) Slabo razumijevanje govornika
- f) Otežano učenje i problemi pažnje
- g) Socijalni problemi
- h) Ubrzani govor
- i) Siromašan rječnik
- j) Jednostavne isprekidane rečenice (Kuvač Kraljević, 2015: 73).

Roditelji teško prepoznaju ovaj poremećaj te odvedu dijete logopedu misleći kako dijete ima poremećaj mucanja, probleme u ponašanju ili poteškoće u izgovoru glasova (Andrešić, 2005: 37).

Brzopletost se najčešće ne pojavljuje kao samostalan poremećaj, već ga prati i mucanje. Kako bi dijete što prije prevladalo jedan ili oba poremećaja roditelj bi trebao poslušati neke korisne savjete kao što su: usporavati dijete u govoru i aktivnostima, često mijenjanje aktivnosti zbog slabe pažnje, koristiti kraće i češće stanke u aktivnostima, pjevanje i recitiranje s djecom jer se na taj način usporava govor, kroz pričanje priča povećava se sposobnost pamćenja te poticanje motorike cijelog tijela (Andrešić, 2005: 38).

4.2.3. Usporeni tempo govora

Poremećaj usporenog tempa govora naziva se još i bradilalija. Javlja se kao „posljedica organskih oboljenja središnjeg živčanog sustava“ te se može javiti kod djece s nekim oblikom mentalne retardacije ili psihičke bolesti (Andrešić, 2005: 39).

Glavne karakteristike ovog poremećaja su usporeni ritam i tempo govora te produživanje glasova, najčešće samoglasnika. Praćenje govora za njih je vrlo teško jer ga ne mogu slijediti te ne mogu razumjeti poruku koja im je upućena. Uz probleme s govorom takva djeca su usporena, nespretna i troma te okolina smatra kako su nezainteresirani i lijeni. Ponekad kasne s misaonim procesima i reagiranjem na vanjske podražaje (Škarić, 1988).

4.2.4. „Skandirajući govor“

Skandirajući govor pojavljuje se kod djece s motoričkim poteškoćama koji je posljedica primarnog motoričkog oštećenja kao na primjer cerebralna paraliza, astma, bolesti dišnih puteva. Nastaje zbog poteškoća u usklađivanju pokreta organa za artikulaciju.

„Skandirajući govor“ karakterizira usporeni tempo govora te narušen ritam uz velike oscilacije u visini i intenzitetu govora (Andrešić, 2015).

Jezično-govorne poteškoće imaju veliki utjecaj u životu svakog djeteta. Zbog toga odgojitelji, roditelji i logopedi trebaju imati na umu kako baš oni imaju najveću ulogu u olakšavanju djetetova života. Odlazak logopedu na vrijeme, ispravna dijagnoza i liječenje, te rad s djetetom kod kuće povećavaju postotak izlječenja djeteta.

5. ODGOJITELJ KAO GOVORNI MODEL I UZOR

Za dobru komunikaciju između djeteta i odgojitelja potrebno je uspostavljanje kvalitetne socio-emocionalne veze. Ona se stvara kroz pozitivno emocionalno ozračje te osjećaj sigurnosti koji je djetetu vrlo bitan. Svakodnevne aktivnosti koje odgojitelj provodi s djecom popraćene su odgovarajućim govorom koji omogućuje djeci razumijevanje poruke koju im odgojitelj šalje. Djeca na taj način uviđaju razlike u vokalizaciji, jačini glasa, ali i gestovne razlike koje odgojitelji rabe u govoru (Petrovič-Sočo, 1997).

Odgojitelj treba strpljivo čekati djetetov odgovor koji u ranom djetinjstvu označava neverbalni način komunikacije, dok starija djeca počinju komunicirati konkretnim govorom. Poticanje djece na govor odgojitelj može postići čitanjem i prepričavanjem priča, jezičnim igrama, kraćim dramtizacijama ili lutkarskim predstavama. Pomno osmišljenim aktivnostima i dobro izvedbom dijete će spontano koristiti govor kako bi na različite načine komunicirao s ostalom djecom i odgojiteljem (Petrovič-Sočo, 1997).

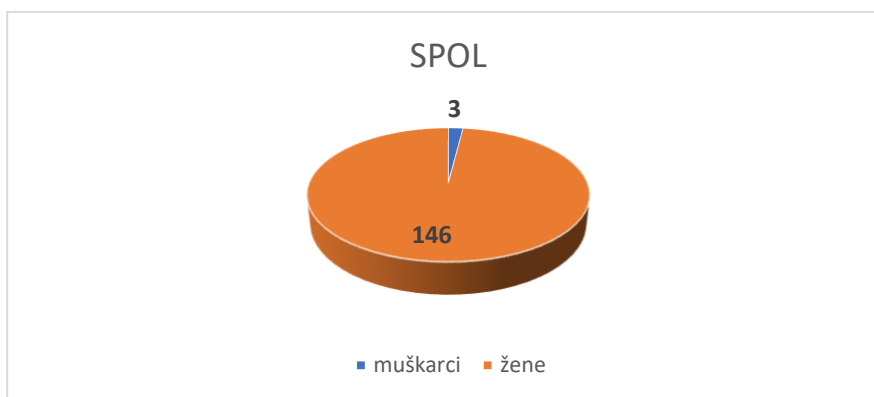
Dijete će početi govoriti u trenutku kada osjeti sigurnost i razumijevanje koje mu odgojitelj pruži. Zbog toga odgojitelji organiziraju različite kutiće u kojima djeca mogu neometano govoriti, prepričavati priče ili pjevati kao što su prostor za govor, kutić čitanja, kutić tišine, zajedničko mjesto za razgovor. Dijete će se u kutiću govora osjećati prihvaćeno, sigurno i voljeno te kako može podijeliti svoje misli i osjećaje bez da bude ismijano ili neshvaćeno. Odgojitelji trebaju pokazati djeci kako postoje različiti dijalekti kojima se priča u Hrvatskoj, kako mogu mijenjati dubinu i visinu glasa, kako mogu pričati tiho i glasno. Velički 2009. smatra kako odgojitelji kroz kratke aktivnosti, komunikacije ili aktivnosti ograničene vremenom ne mogu na pravilan način poticati razvoj dječjeg govora. Kako bi odgojiteljev govor bio prikladan djeci te kako bi pružio raznovrstan govorni sadržaj svakodnevno ga treba preispitivati (Velički, 2009).

Djeca upijaju riječi iz svakodnevne komunikacije okoline te dolaze u vrtić s riječima koje roditelji koriste u njihovom domu. Zbog toga odgojitelji se u velikoj mjeri susreću s mucanjem i tepanjem koje djeca nauče od roditelja. Posljedica tepanje može biti nepravilna artikulacija ili izostavljanje pojedinog glasova. Kako bi odgojitelj pomogao djeci ispraviti pogrešno naučene riječi koristi brzalice, brojalice, igre s pjevanjem, pjesmice i slično (Vrsaljko i Paleka, 2018).

6. ISTRAŽIVANJE

6.1. Opis uzorka

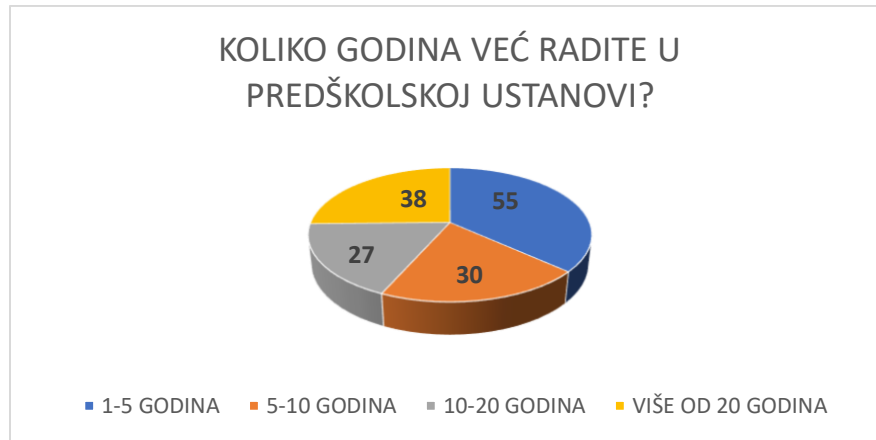
U istraživanju sudjelovalo je 149 odgojitelja. Istraživanje se provodilo online putem Google obrasca te je u njemu sudjelovalo 2 % odgojitelja i 98 % odgojiteljica. Odnosno 3 muškarca i 146 žena.

Grafikon 1. Raspodjela ispitanika s obzirom na spol

Istraživanje se provodilo na području cijele Hrvatske te najveći broj ispitanika ima manje od 5 godina radnog staža u predškolskoj ustanovi, njih 55. 30 ispitanika ima od 5 do 10 godina radnog staža, a 27 od 10 do 20 godina radnog staža. Veliki broj odgojitelja, njih 38 ima više od 20 godina iskustva s radom u predškolskoj ustanovi.

S obzirom na to kako se anketa provodila online, više je ispitanika mlađe populacije koji su podijelili svoja iskustva nego iskusnijih odgojitelja koji bi rado podijelili svoje dugogodišnje iskustvo, ali nisu toliko spretni s računalima.

Grafikon 2. Raspodjela ispitanika s obzirom na radni staž

6.2. Cilj i hipoteze istraživanja

Cilj istraživanja bio je utvrditi koliko odgojitelji znaju o poremećaju jezično-govorne komunikacije kod djece i kako utječu na to, a problemi koje želimo ispitati su:

1. Ispitati stavove odgojitelja o poticanju jezično-govornog razvoja kod djece vrtiće i predškolske dobi.
2. Ispitati s kojim se jezičnim teškoćama odgojitelji susreću u svome radu.
3. Ispitati kojim se metodama, strategijama i aktivnostima odgojitelji koriste u radu s djecom koja imaju poremećaj jezično-govorne komunikacije.
4. Ispitati stavove odgojitelja o načinu komunikacije s roditeljima djece s jezičnim poteškoćama.
5. Ispitati stavove odgojitelja o mogućim interakcijskim problemima s kojima se djeca s poremećajem jezično-govorne komunikacija susreću.

Hipoteze su postavljene u skladu s ciljevima istraživanja.

1. Očekuje se da odgojitelj smatra kako je važno poticati jezično-govorni razvoj kod djece vrtiće i predškolske dobi.
2. Očekuje se da odgojitelj prepozna različite jezične teškoće s kojima se susreće u svome radu.

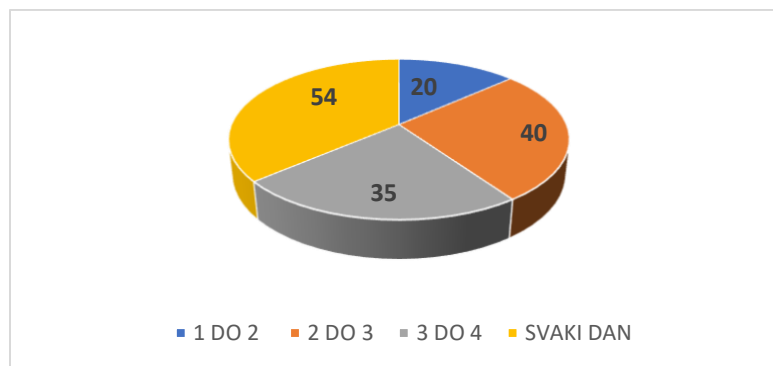
3. Očekuje se da odgojitelji koriste različite metode, strategije i aktivnosti u radu s djecom koja imaju poremećaj jezično-govorne komunikacije.
4. Očekuje se odgojitelj zna na pravilan način komunicirati s roditeljima djece s jezičnim poteškoćama.
5. Očekuje se da odgojitelj uviđa interakcijske probleme s kojima se djeca s poremećajem jezično-govorne komunikacija susreću.

6.3. Opis instrumenta

Instrument istraživanja bio je Google online obrazac koji se sastojao od 14 pitanja. Prva dva pitanja bila su općenita, vezana za spol i godine radnog staža. Od 14 pitanja samo je jedno pitanje bilo otvorenog tipa, dok je njih 13 bilo s ponuđenim odgovorima. Međutim u 2 pitanja s ponuđenim odgovorima ispitanici su mogli ponuditi dodatni odgovor. Pitanja su se doticala kompetentnosti u radu s djecom s poremećajem jezične-govorne komunikacije, jesu li se u radu susreli s takvom djecom, ako jesu koji su poremećaj imali te koji je od njih najzastupljeniji, koliko često u radu s djecom s poremećajem jezično-govorne komunikacije koriste igre ili vježbe, koje su to igre, misle li kako takvi poremećaji utječu na interakciju s drugom djecom, ima li odgojitelj važnu ulogu u prepoznavanju poremećaja te jesu li oni sami dužni obavijestiti roditelje ili netko drugi, kako odgojitelj može informirati roditelje o poremećajem jezično-govorne komunikacije.

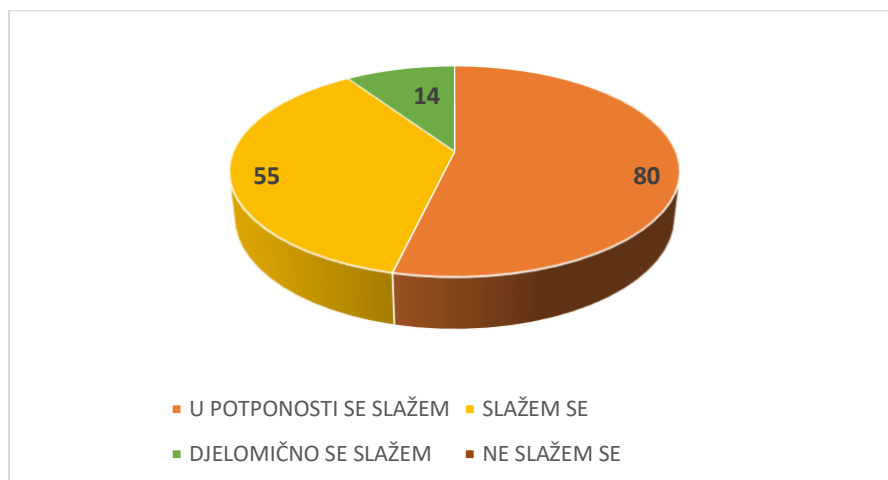
6.4. Rezultati

Prvo pitanje imalo je za cilj ispitati smatraju li odgojitelji kako je važno poticati jezično-govorni razvoj kod djece vrtiće i predškolske dobi. Hipoteza je potvrđena jer je 54 ispitanika na pitanje, „Koliko puta tjedno djeci čitate priče?“, odgovorilo „Svaki dan“, a njih 35 je odgovorilo kako čitaju priče 3 do 4 puta tjedno. 40 ispitanika izjavilo je kako u svojoj skupini djeci čitaju 2 do 3 puta tjedno, dok je samo 20 ispitanika izjavilo kako čitaju 1 do 2 puta tjedno. Smatram kako je odgojiteljima u današnje vrijeme jako bitno poticanje jezično-govornog razvoja te kako se trude poticati ga ne samo kroz čitanje priča nego i kroz druge aktivnosti.

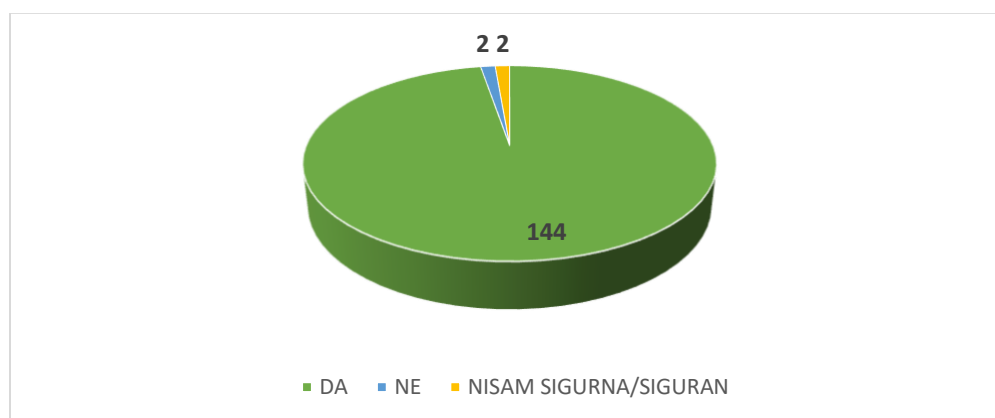
Grafikon 3. Koliko puta tjedno djeci čitate priče?

U sljedećih nekoliko pitanja htjeli smo ispitati s kojim se jezičnim teškoćama odgojitelji susreću u svome radu. Na pitanje imaju li odgojitelji važnu ulogu u prepoznavanju simptoma kod djece s poremećajem jezično-govorne komunikacije, 80 ispitanika odgovorilo je kako se u potpunosti slažu s tom tvrdnjom, a 55 njih je odgovorilo kako se slažu s njom. Ispitanika koji su izjavili kako se djelomično slažu ima 14. Ovim odgovorima hipoteza je potvrđena jer većina odgojitelja smatra kako je važno prepoznati teškoće u skupini.

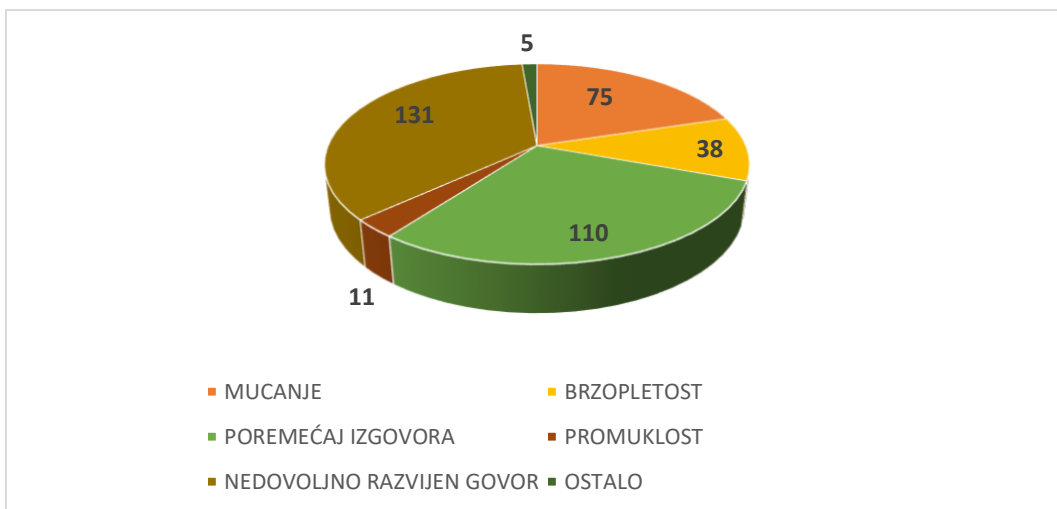
Grafikon 4. Odgojitelj ima važnu ulogu u prepoznavanju simptoma kod djece s poremećajem jezično-govorne komunikacije?

Sljedeće pitanje kojim želimo potvrditi prethodnu hipotezu glasi: Jeste li se u vašem radu susreli s djecom koja imaju neki oblik poremećaja jezično-govorne komunikacije? 144 ispitanika odgovorilo je kako se u svojem radu susrelo s djecom koja imaju neki oblik poremećaja jezično-govorne komunikacija. Isti broj ispitanika, njih 2, odgovorio je kako se nije susreo s takvom djecom ili nije siguran jesu li se susreli. S tim odgovorimo potvrđena je hipoteza kako odgojitelj ima važnu ulogu u prepoznavanju simptoma kod djece s poremećajem jezično-govorne komunikacije.

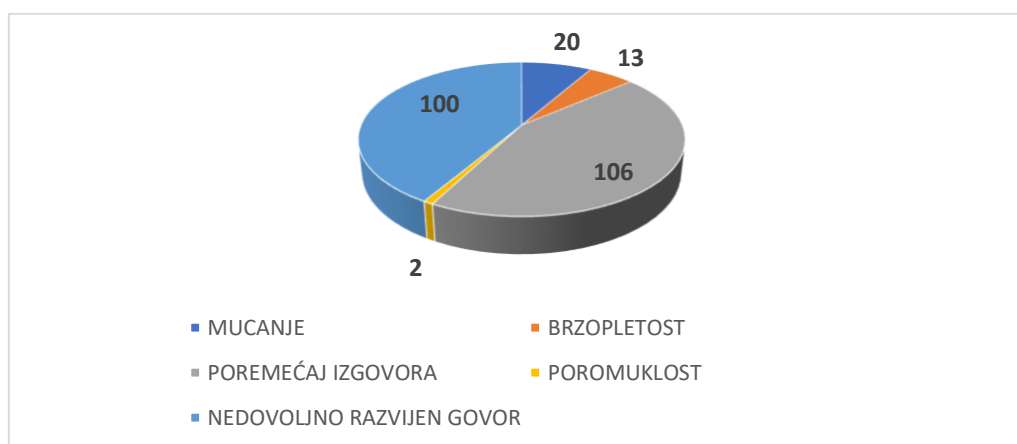
Grafikon 5. Jeste li se u vašem radu susreli s djecom koja imaju neki oblik poremećaja jezično-govorne komunikacije?

Većina odgojitelja susrela se s djecom s poremećajem jezično-govorne komunikacije, te je sljedeće pitanje od ispitanika tražilo prisjećanje o tome kakve su poteškoće djeca imala. Najčešći poremećaji bili su ponuđeni te su ispitanici mogli označiti više od jednog odgovora, ali su imali mogućnost napisati poremećaj s kojim se manje susreću. Odgojitelji su se susreli s nedovoljno razvijenim govorom, njih 131. Nakon toga 110 odgojitelja susrelo se s poremećajem izgovora, a 75 odgojitelja s mucanjem. Manji broj se susreo s brzopletošću, 38 odgojitelja, dok se njih 11 susrelo s promuklošću djece. Neki od odgojitelja napisali su kako su se susreli i s neverbalnim govorom, mutizmom, zakašnjelim govorom te s poteškoćama razumijevanja.

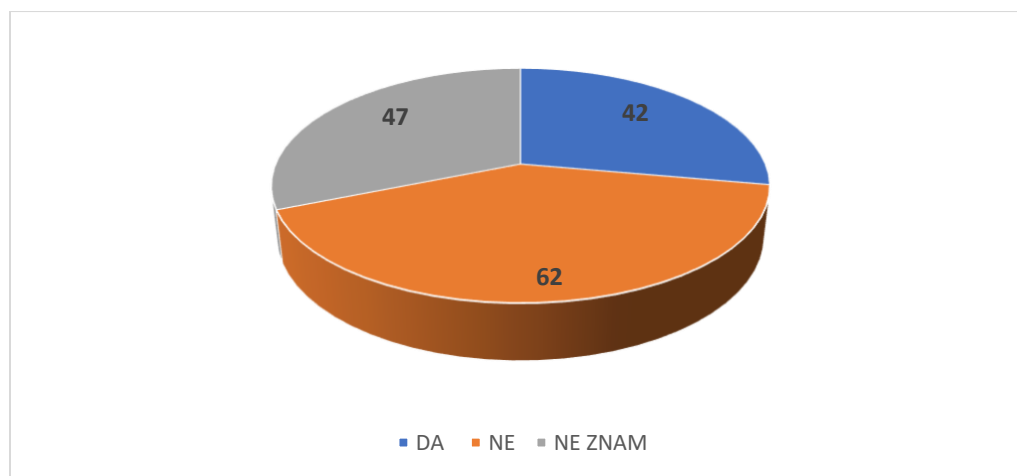
Grafikon 6. Ako jeste, kakvu poteškoću su imala djeca?

Nadovezujući se na prethodno pitanje htjeli smo saznati odgovor, „S kojim se poteškoćama odgojitelji najčešće susreću?“. Odgojitelji su odgovorili kako se najčešće susreću s poremećajem izgovora, njih 106 te nedovoljno razvijenim govorom s kojim se susreće 100 odgojitelja. S mucanjem se susreće 20 odgojitelja, a 13 odgojitelja svakodnevno se susreće s brzopletošću. Najmanji broj ispitanika najčešće se susreće s promuklošću, njih 2. Kroz prethodnih četiri pitanja dokazali smo kako je hipoteza potvrđena i kako se odgojitelji svakodnevno susreću s poremećajem jezično-govorne komunikacije.

Grafikon 7. S kojom od tih teškoća se najčešće susrećete?

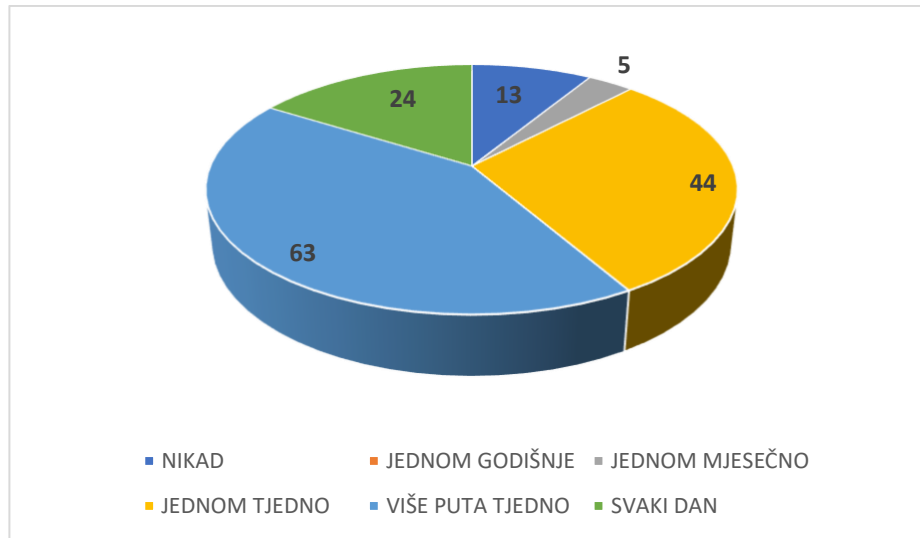
Utvdili smo kako se većina odgojitelja susrela s nekim oblikom jezičnih poteškoća kod djece. Međutim smatraju li se kompetentnima za provođenje vježbi s djecom s poremećajem jezično–govorne komunikacije? To je pitanje kojim smo htjeli ispitati treći cilj koji glasi: Kojim se metodama, strategijama i aktivnostima odgojitelji koriste u radu s djecom koja imaju poremećaj jezično-govorne komunikacije. 42 odgojitelja izjavilo je kako sebe smatraju kompetentnim za provođenje vježbi, a 47 odgojitelja nije sigurno u svoje znanje. Čak 62 ispitanika ne smatra sebe dovoljno kompetentnim. Međutim, smatram kako većina ispitanika još uvijek nema dovoljno iskustva u radu s djecom i možda se još nisu susreli s takvim djetetom u svojoj skupini jer njih 55 ima tek jednu do pet godina iskustva s radom u predškolskoj ustanovi. U ovom slučaju hipoteza nije potvrđena.

Grafikon 8. Smatrate li se kompetentnim za provođenje vježbi s djecom s poremećajem jezično – govorne komunikacije?

Istraživanje je pokazalo kako i odgojitelji koji se osobno ne smatraju kompetentnima provode vježbe ili igre s djecom s poremećajem jezično-govorne komunikacije. 63 odgojitelja provodi igre više puta tjedno, dok njih 44 samo jednom tjedno. Veoma je pohvalno za 24 odgojitelja koji ih provode svakodnevno, ali nije za 13 koji ih nikada ne provode. Niti jedan odgojitelj ne provodi jezične vježbe i igre jednom godišnje, ali njih 5 provodi ih jednom mjesečno.

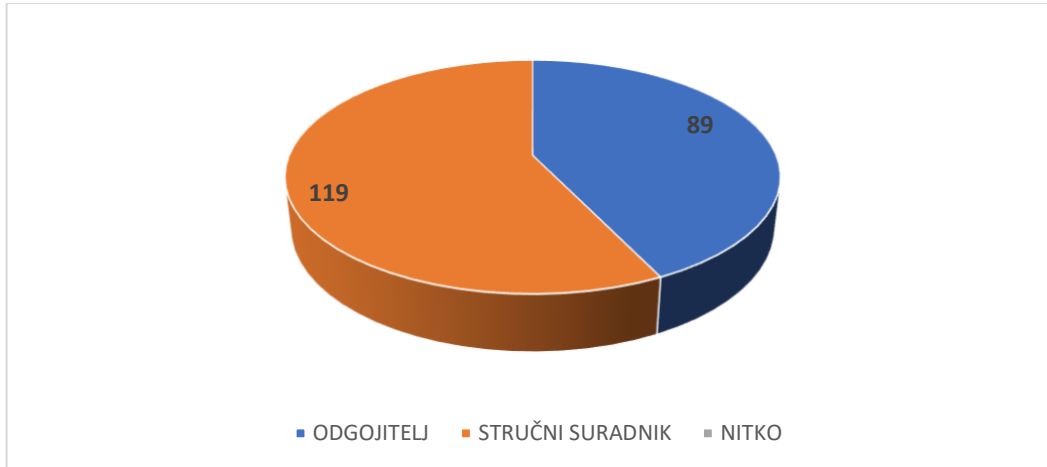
Grafikon 9. Koliko često provodite vježbe ili igre s djecom s poremećajem jezično-govorne komunikacije?

Sljedeće pitanje glasilo je: „Koje jezične igre provodite s djecom s poremećajem jezično-govorne komunikacije?(navesti naziv igre ili aktivnosti)“. Pitanje je bilo otvorenog tipa te su najčešći odgovori bili slaganje priče prema sličicama, prepričavanje priče, igre rimom, pogoditi kojim slovom počinje riječ, kojim slovom završava riječ, odgovaranje na poticajna pitanja nakon čitanja priče, izmisli svoju priču, slika-riječ-slova, čitanje slikovnica, „Kalodont“ i brojalice.

Neki su odgovorili da: „U dogovoru s roditeljima i logoped provodim govorne igre i pjesmice koje je logoped preporučio.“ i „Djecu s jezičnim poteškoćama potičem da sudjeluju u svim igrama ali s njima ne radim nikakve posebne vrste aktivnosti, vrtić u kojem radim ima stručnu osobu logopeda. Eventualno ako je neki naputak od logopeda ona se uključi kao potpora.“. Dok su neki napisali kako se služe knjigom „200 logopedskih igara“.

Sljedećim pitanjima htjeli smo propitati četvrti cilj: „Ispitati stavove odgojitelja o načinu komunikacije s roditeljima djece s jezičnim poteškoćama.“. Prvo od dva pitanja glasilo je: „Prema Vašem mišljenju: tko je dužan obavijestiti roditelje ako se primijete simptomi nekog oblika poremećaja? Ponuđeni odgovori bili su odgojitelj, stručni suradnik i nitko. 119 odgojitelja odgovorilo je kako je stručni suradnik dužan obavijestiti roditelje, dok je 89 odgojitelja izjavilo kako su oni sami trebaju obavijestiti roditelje ako u svojoj skupini primijete neki simptom.

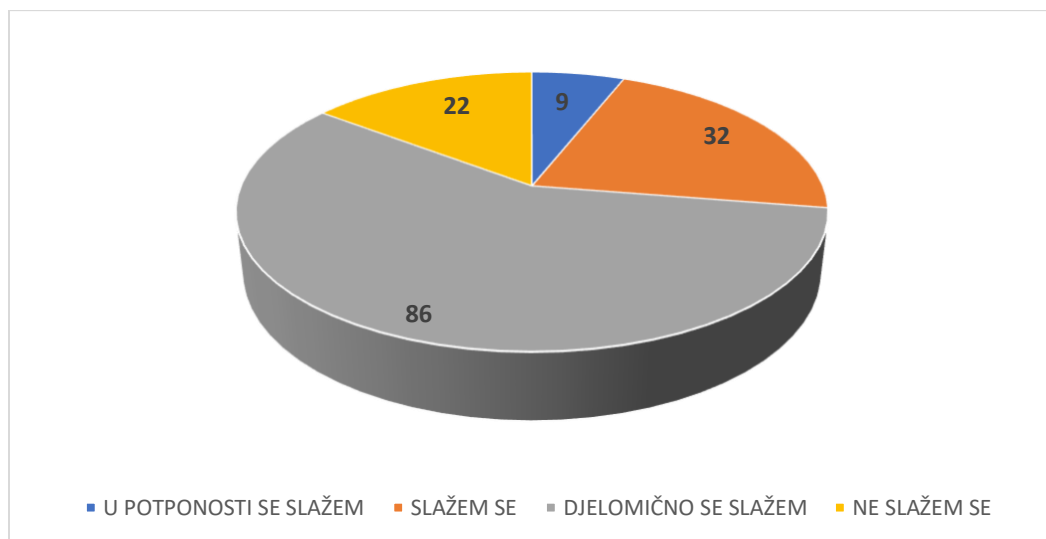
Hipoteza je potvrđena jer je 0 odgojitelja izjavilo kako bi stručni suradnik ili odgojitelj trebao obavijestiti roditelje, a ne prešutjeti i čekati da roditelji sami uoče simptome.

Grafikon 10. Prema Vašem mišljenju: tko je dužan obavijestiti roditelje ako se primijete simptomi nekog oblika poremećaja?

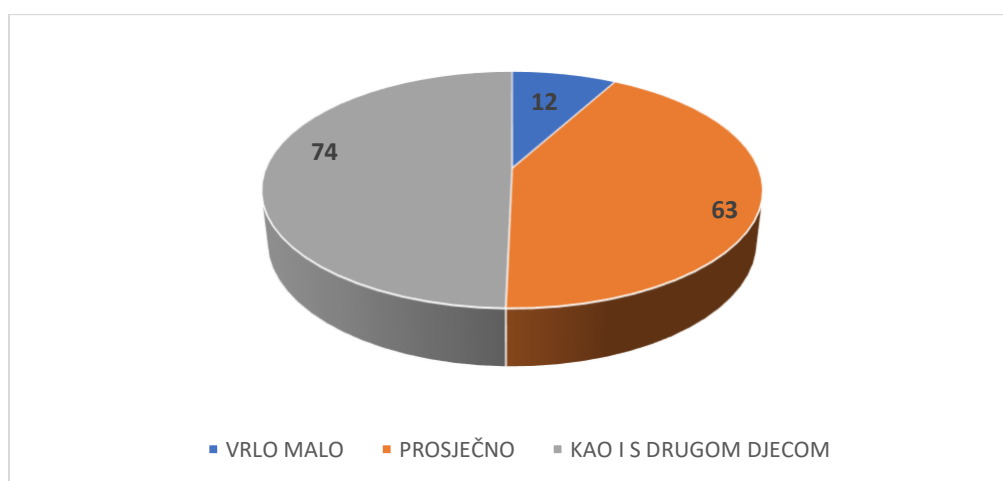
Nakon toga postavili smo pitanje: „Na koji biste način informirali roditelje o jezičnim teškoćama koje se mogu pojaviti kod djece?“. Na ovo pitanje bili su ponuđeni određeni odgovorili, ali su ispitanici mogli ponuditi i svoje. 68 odgojitelja označilo je odgovor „Plakati na oglasnoj ploči“, 41 odgojitelj je označio „Letci“, 111 odgojitelja označilo je „Prezentacije na roditeljskom sastanku“. Za „Društvene mreže“ glasalo je 13 odgojitelja, a za „Informativna predavanja i radionice“ glasalo je 104 odgojitelja. Poneki odgojitelji ponudili su svoje odgovore kao što su : „Individualni razgovori s roditeljima“, „Prvo bih razgovarala s logopedom“, „Komunikacijski roditeljski sastanak“.

Sljedeće pitanje bilo je: „Djeca s poremećajem jezično-govorne komunikacije imaju probleme u socijalnoj interakciji?“. Njime smo htjeli potvrditi hipotezu koja glasi: „Očekuje se da odgojitelj uviđa interakcijske probleme s kojima se djeca s poremećajem jezično-govorne komunikacija susreću.“. „Djelomično se slažem“ označilo je 86 ispitanika, a „Slažem se“ označilo je 32 ispitanika. Odgojitelji koji imaju potpuno različita mišljenja bili su oni koji su označili odgovore „Ne slažem se“, njih 22, i „U potpunosti se slažem“, njih 9. Hipoteza je u ovom slučaju potvrđena jer odgojitelji primjećuju poneke probleme s kojima se djeca susreću.

Grafikon 11. Djeca s poremećajem jezično-govorne komunikacije imaju probleme u socijalnoj interakciji?

Posljednje pitanje u ovoj anketi bilo je: „Prema vašem mišljenju koliko su djeca s poremećajem jezično-govorne komunikacije uključena u interakciju s vršnjacima?“. 74 odgojitelja uviđa kako su djeca s jezičnim poteškoćama uključena u komunikaciju s vršnjacima kao i ostala djeca te kako nema nikakve razlike između njih. 63 odgojitelja odgovorilo je kako su djeca prosječno uključena, dok 12 njih smatra kako su vrlo malo uključena. Ovim odgovorima hipoteza je potvrđena jer odgojitelji promatraju djecu i bilježe njihove interakcije.

Grafikon 12. Prema vašem mišljenju koliko su djeca s poremećajem jezično-govorne komunikacije uključena u interakciju s vršnjacima?

7. RASPRAVA I ZAKLJUČAK

Istraživanje je pokazalo kako odgojitelj ima vrlo važnu ulogu u razvoju govora kod djece vrtičke i predškolske dobi. Razgovijetan govor, pomno osmišljene rečenice, jasne upute te birane riječi utječu pozitivno na dječji govor jer dijete odgojitelja i roditelje vidi kao modele i uzor od kojih uči.

Najvažniji cilj ovog istraživanja bio je utvrditi koliko odgojitelji znaju o poremećaju jezično-govorne komunikacije kod djece i kako utječu na to. Istraživanje je uspješno provedeno jer su hipoteze od kojih se očekuje od odgojitelja da smatraju kako je važno poticati jezično-govorni razvoj kod djece vrtičke i predškolske dobi, kako se očekuje da odgojitelj prepozna različite jezične teškoće, kako odgojitelj koristi različite metode, strategije i aktivnosti u radu s djecom koja imaju jezično-govorne poteškoće te kako se očekuje da odgojitelj zna na pravilan način komunicirati s roditeljima djece s jezičnim poteškoćama potvrđene, osim jedne koja je djelomično potvrđena jer se većina odgojitelja ne smatra kompetentnim za provođenje vježbi s djecom s poremećajem jezično-govorne komunikacije. Većina odgojitelja smatra kako bi logopedi trebali provoditi takve vježbe, međutim oni sami provode najviše vremena s djecom te bi trebali znati prepoznati ima li dijete neku poteškoću i obavijestiti logopeda.

„Jezik čovjeka razlikuje se od svih drugih bića na zemlji, pa je usvajanje jezika, s jedne strane, sasvim obična pojava, dok je, s druge strane, vrlo osebujna i fascinantna“ (Aladrović Slovaček, 2019).

Djeca od najranije dobi počinju pokazivati interes za usvajanje jezika i komunikaciju, ali trebaju biti motivirani na pravi način te imati kvalitetan model po kojem mogu usvajati jezik. Odgojitelji su jedan od najvažnijih modela u procesu kvalitetnog razvoja dječjeg govora te cjelodnevni boravkom u predškolskoj ustanovi komunicira s djecom, čita priče, pjeva, pripovijeda. Djeca koja

pohađaju predškolsku ustanovu imaju mogućnost kroz komunikaciju s vršnjacima i aktivnostima koje osmisle odgojitelji potaknuti govorni razvoj.

8. LITERATURA

1. Apel, K. i Masterson, J.J. (2004). *Jezik i govor od rođenja do šeste godine: od glasanja i prvih riječi do početne pismenosti - potpuni vodič za roditelje i odgajatelje*. Lekenik: Ostvarenje.
2. Danica Andrešić (2009.) *Najčešći poremećaji jezično-govorne komunikacije djece predškolske dobi : priručnik za roditelje, odgojitelje, pedijatre i sve koji prate razvoj djece*; Zagreb.
3. Ilona Posokhova (2008.) *Razvoj govora i prevencija govornih poremećaja u djece : priručnik za roditelje*, Zagreb : Ostvarenje

4. [https://www.academia.edu/22639043/Rana komunikacija u %C4%8Demu je tajna](https://www.academia.edu/22639043/Rana_komunikacija_u_%C4%8Demu_je_tajna)
5. Katarina Aladrović Slovaček (2019.) *Od usvajanja do učenja hrvatskog jezika*, Zagreb,
6. Jelena Kuvač Kraljević (2015.) *Priručnik za prepoznavanje i obrazovanje djece s jezičnim poteškoćama*, Zagreb.
7. Peti – Stantić, A., Velički V. (2008). *Jezične igre za velike i male*, Zagreb: Alfa
8. Grobler, Marinka (2005.) *Naracija u djece s posebnim jezičnim teškoćama*
9. Petrović-Sočo, Biserka (1997.) *Dijete, odgajatelj i slikovnica, akcijsko istraživanje*, Zagreb: Alineja
10. Posokhova, Ilona (2009). *Zabavan jezik u slikama i igri*. Zagreb: Planet Zoe
11. Pavičić, K. (2012). *Logopedijska terapija*, [Logopedijska terapija \(hld.hr\)](http://logopedijska.terapija.hld.hr)
12. Benc Štuka, N. (2010). *Jezične teškoće*. U D.Andrešić i N. Benc Štuka (Ur.), *Kako dijete govori?* (str. 27-33) Zagreb: Planet Zoe.
13. Škarić, I. (1988). *Govorne poteškoće i njihovo uklanjanje*. Zagreb: Mladost.
14. Velički, V. (2009). *Poticanje govora u kontekstu zadovoljenja dječjih potreba u suvremenom dječjem vrtiću*. Metodika 18 Vol. 10, br. 1, 2009.
15. Došen Dobud, Anka (2016). *Dijete – istraživač i stvaralac*. Zagreb: Alinea
16. Vrsaljko, S., Paleka, P. (2018). *Pregled ranoga govorno-jezičnoga razvoja*. Magistra Iadertina, Vol. 13 No. 1, 2018.

Izjava o izvornosti završnog rada

Izjavljujem da je ovaj završni rad rezultat mogega rada, te da se u njegovoj izradi nisam koristila drugim izvorima osim onima koji su u njemu navedeni.